

A VIDÉKFEJLESZTÉS ESÉLYEI ÉS BUKTATÓI A SZÉKELYFÖLDÖN

A vidékfejlesztés dilemmái

Székelyföld Románia egyik jelentős kulturális térsége, amely a regionális fejlesztési stratégia kidolgozásában aktívan részt vesz. Ennek a stratégiának szerves részét képezi a vidékfejlesztés is, ami különösen fontos Székelyföldön, ahol a lakosság több mint fele él vidéken.

Bevezetésként tisztázzuk az alapvető fogalmakat:

1. *Területfejlesztés*: a regionális különbségek kiegyenlítésére irányuló sorozatos kormányzati beavatkozás közpénzek átcsoportosításával.

2. *Vidékfejlesztés*: a vidéki térségben élő lakosság életminőségének javítása, a környezet, a természeti táj és a kultúrtáj megőrzése, a fenntartható fejlődés megteremtése. A vidékfejlesztés az egyének és az intézmények hatékonyságának a növekedését jelenti, ami általában a jövedelemnövekedésben is megnyilvánul.

3. *A fejlődés* nem azonos a gazdasági növekedéssel. A növekedés valamely gazdasági tevékenység rövidtávú kiterjesztése, amit általában közpénzből nyújtott támogatással érnek el. A fejlesztés viszont az alapvető feltételek hosszú távú megváltoztatását célozza. A beruházások az intézmények, az emberek, valamint az anyagi infrastruktúra fejlődését kell szolgálják és nemcsak az erőforrások rövid távú növelését.

4. *A fejlődést előidéző tényezők napjainkban*:

–A területi egyenlőtlenség a termelési tényezők egyenlőtlen elosztásában gyökerezik, de ezek hatása már nem határozza meg döntően a jövőbeli fejlődést.

–Jelenleg – és a közeljövőben – az újítások létrehozása, befogadása és gyors terjesztése a leglényegesebb valamely térség fejlesztése szempontjából.

–A humán erőforrás minősége, a tudás színvonala, és annak alkalmazása lesz a meghatározó az új területi egyenlőtlenségek formálásában.

Az alapfogalmak körvonalazása után rátérhetünk azoknak a főbb dilemmáknak a megfogalmazására, amelyek felmerülnek a székelyföldi fejlesztési stratégia kidolgozásakor, a fejlődést előidéző tényezők vizsgálata kapcsán.

A számos megoldandó feladat közül ki kell jelölni a legfontosabbakat, amelyek megszabják az irányt és ez nem egyszerű feladat, főleg akkor, amikor a sürgős és a fontos nem esik egybe, amikor a gazdasági és a szociális racionalitás, legalábbis rövid távon, eltérő döntést igényelne.

Dilemmát jelent mindenképp előtt a *fejlesztési prioritások megfogalmazása*.

–Az Európai Unióhoz való felzárkózás, vagy pedig a belső egyenlőtlenségek csökkentése jelentse-e a prioritást?

Ha elfogadjuk, hogy az Európai Unió csatlakozás jelenti számunkra a modernizációs horgonyt, akkor újabb dilemma annak eldöntése, hogy *mi segítené elő az Európai Unióhoz való felzárkózást leginkább?*

–A nagyobb városok, innovatív központok fejlesztése és ezek bekapcsolása a nemzeti és nemzetközi hálózatokba?

–Az úthálózat fejlesztése, ami elősegíthetné az európai úthálózatokhoz való kapcsolódást?

– A fejlődésben lemaradt régiók fokozottabb támogatása?

Legkézenfekvőbb válasz az lenne, hogy mindezek egyformán fontos

célok, de az erőforrások szűkössége nem teszi lehetővé, hogy egyidejűleg megvalósítsuk, tehát csak szükséges egy rangsorolás.

Dilemmát jelenthet annak eldöntése is, hogy *mi lenne kedvezőbb a Székelyföldnek: a területi fejlesztés központi irányítása vagy a regionális fejlesztés?* Látszatra könnyű erre a válasz, de a valós lehetőségek alaposabb végiggondolása mégis szükséges.

–Az EU nem szabta meg csatlakozási feltételként a regionalizációt (pl. Írország).

–A decentralizáció nyugaton is a regionális nyomás hatására alakul ki. A jelenlegi statisztikai régiók nem képesek nyomást gyakorolni a központi hatalomra. Ezek nem történelmi, kulturális régiók, a lakosoknak nincs regionális identitástudatuk, a részt vevő megyék közötti rivalizálás erősebb, mint az együttműködés.

Megvizsgálandó kérdés az is, hogy *beszélhetünk-e kialakult és jól működő partnerkapcsolatokról a Székelyföldön?* Részletesebben megfogalmazva:

–Van-e olyan területi identitástudat, ami közös cselekvésben is megnyilvánul?

– Van-e összefogás időleges, alkalmi közös érdek esetén?

–Ismertek-e ezek és felhasználhatóak-e a stratégia kidolgozásánál és megvalósításánál?

– Összhangban vannak-e az ágazati és a területi fejlesztési elképzelések?

Dilemmát jelent annak eldöntése is, hogy *hova koncentráljuk a szűkös vidékfejlesztési erőforrásokat?*

– a már most is dinamikusan fejlődő települések felé, ahol több a képzett fiatal?

– vagy a legelmaradottabb, elöregedő falvak felé?

A székelyföldi fejlesztési stratégia kidolgozásakor szem előtt kell tartani azt is, hogy ennek a térségi elképzelésnek a nemzeti és a regionális politikával összhangban kell lennie.

Mindössze néhány általános dilemma felsorolására szorítkoztunk, de minden egyes részkérdésnél is hasonló módon fel kell vetni a főbb variánsokat és megalapozott döntéseket kell hozni, egyébként kívánságlistaként jelentkezik majd a stratégiai fejlesztési terv.

Másolhatók-e az Európai Unió vidékfejlesztési modellek?

Romániában napjainkig nem beszélhettünk tudatosan átgondolt és alkalmazott vidékfejlesztési politikáról. 1999 során került sor az első *Nemzeti mezőgazdasági és vidékfejlesztési terv* kidolgozására, amit 2001 februárjában az Európai Bizottság elfogadott, mint a SAPARD programot megalapozó dokumentumot.

Vannak, akik azt javasolják, hogy a román mezőgazdaság és a vidékfejlesztés modelljét vegyük át az Európai Uniótól. Ez logikusnak is tűnhetne, annál is inkább, mert Románia ide akar csatlakozni. A kérdés az, hogy az EU mezőgazdasági és vidékfejlesztési filozófiája, amelyet még az 50-es évek végén dolgoztak ki, mennyiben alkalmazható ma és a mi körülményeink között.

Az Európai Közösség országaiban a 60-as évek elején a vidékkel szembeni elvárások az élelem biztosítását és a falusi környezet védelmét jelentették. A főbb célok között szerepelt a mezőgazdasági termelés növelése és a szolgáltatások fejlesztése és a megfelelő életszínvonal biztosítása, azaz a szegénység megszüntetése, a jóléti állam megvalósítása vidéken is.

Logikusan következik a kérdés: ez volna a vidékfejlesztés követendő útja a Székelyföldön? Csak időbeli (kb. 50 év) megkésésről van szó?

A válasz: egyértelműen *nem*. Sem a külső világgazdasági környezet, sem Székelyföld természeti adottságai nem indokolják, és nem is teszik lehetővé az EU Közös Piac-i modelljének átvételét.

Vázlatosan jelezzük, miért nem járható az EU-s út: nagyon költséges; a növekvő termékmennyiség értékesítése nehézségekbe ütközik; a jelenlegi jövedelmi szint miatt a szolgáltatások iránti kereslet a román vidéki térségekben alacsony, stb.

Maga az Európai Unió is felismerte és elismerte, a 90-es évek végén, hogy nincsenek megoldva a vidéki térségeinek a problémái.

Miután tisztáztuk, hogy a régi rendkívül költséges agrárpolitika nem alkalmazható a jelenkori román mezőgazdaságban, további kérdés, hogy a jelenlegi EU-s vidékfejlesztési politika másolható-e? A válasz itt is *nem*, de kétségtelen, hogy tanulhatunk az alkalmazott vidékfejlesztési programjaikból.

A következőkben összefoglaljuk azokat a tényezőket, amelyek óvatosságra intenek, amikor átgondolatlanul próbáljuk a fejlett országok mintáit átvenni.

A jelenlegi EU-s vidékfejlesztési politikát eltérő helyzetben lévő vidékekre kellene alkalmazni		
	Az EU országai	Románia
A vidéki térségek dimenziója jelentősen eltér	– a lakosok 9,7%-a él alapvetően vidéki régióban; – a mezőgazdaságban az összes foglalkoztatottak 4,7%-a dolgozik; – a falun élők kis hányada dolgozik a mezőgazdaságban;	– a lakosság 47%-a él alapvetően vidéki régióban; – az aktív lakosság 35%-a a mezőgazdaságban foglalkoztatott; – a falun élő aktív lakosság 70%-a a mezőgazdaságban dolgozik;
A mezőgazdaság fejlettségi szintje, az alkalmazott agrárpolitika	– a mezőgazdasági farmok átlagos nagysága 18,4 ha; – magas átlagtermelési szint; – kiváló technikai felszereltség; – viszonylag magas támogatottság; – stabil, kiszámítható gazdasági környezet;	– felaprózódott birtokstruktúra 2,3 ha; – alacsony és ingadozó termelési szint; – gyenge technikai szint; – alacsony támogatottság; – kiszámíthatatlan gazdasági környezet;
A termelés intenzitása	– intenzív termelés, magas műtrágya és növényvédőszer alkalmazás, intenzív öntözés; – jelentős környezet-szennyezés;	– extenzív termelés, alacsony szintű műtrágya és növényvédőszer alkalmazás; – jelentéktelen öntözés; – környezetszennyezést okoz a gyomok és kárkozók elterjedése;
Az infrastruktúra	– fejlett;	– fejletlen;

Történelmi és társadalmi háttér	– viszonylag stabil gazdasági, demográfiai, társadalmi helyzet; – nő a vidéki vállalkozások száma és biztosítottak a minőségi társadalmi szolgáltatások;	– viszonylag instabil gazdasági, demográfiai, társadalmi helyzet; – kevés a vidéki vállalkozás és alacsony színvonalú a társadalmi szolgáltatás;
Humán erőforrás-potenciál	– viszonylag jó helyi humán erőforrás potenciál;	– alacsony szakképzettségű helyi humán erőforrás-potenciál;
Szakképzési politika	– a vidéki szakirányú képzés több évtizedes múltra tekint vissza;	– néhány éve beindult a szaknácásadás, ami egyelőre kevés számú embert érint, és főleg a mezőgazdasági termelési technikák ismertetésére korlátozódik;
Együttműködési hajlandóság	– partnerkapcsolatok alakítása, projekt hálózatok létrehozása;	– az együttműködéssel szembeni bizalmatlanság nagyfokú, a partnerkapcsolatok formálisak, egyedi projektekkel próbálkoznak;
Helyi közösségek	– fejlett helyi közösségek (vállalkozói egyesületek, civil szervezetek); – innovatív hozzáállás;	– kialakulatlan helyi szervezkedési formák, fokozott individualizmus; központi intézkedések várása.

Vidékfejlesztési programok pénzügyi támogatással		
	EU országok	Románia-
Hogyan biztosítanak új lehetőségeket a helyi fejlesztésekre?	– az EU közösségi pénzügyi támogatásával (Strukturális Alapok, LEADER I, II, LEADER+) és nemzeti támogatási programokkal;	– OVR, PHARE, civil egyesületek, alapítványok, a közeljövőben a SAPARD;
A vidék modernizációs, innovációs kapacitásának fejlesztése	– a helyi lakosokat biztatják, felkészítik arra, hogy találják meg saját megoldásaikat a vidéki térség problémáira és javasoljanak projekteket;	– központilag meghirdetett projekt-típusok vannak, amelyekről viszonylag kevés falusi ember szerez tudomást, ezek pályáznak a támogatás elnyeréséért
Vidékfejlesztési programok	– integrált fejlesztés;	– egyedi projektek;
Vidékfejlesztésben résztvevők	– intézményi döntéshozók, helyi akciócsoportok, szakemberek;	– minisztériumok, SAPARD ügynökségek, helyi vállalkozók, helyi önkormányzatok.
A vidékfejlesztés céljai és prioritásai, valamint a lehetőségek és veszélyek közötti eltérések		
	EU országok	Románia-
A vidékfejlesztés főbb célkitűzései	– a környezet védelme, a természeti táj fenntartása a túl intenzív termelési gyakorlat reformjával;	– az extenzív mezőgazdasági termelés megreformálása, a termelés fokozása, a kisipar fejlesztése;
Középtávú célok	– a vidéki gazdasági tevékenységek fokozottabb diverzifikálása;	– a mezőgazdasági termelő egységek erősítése, a vidéki infrastruktúra fejlesztése;
A vidéki területek jövője	– helyi összefogással az elmaradottabb vidéki területeknek is van esélye a felemelkedésre;	– a vidéki térségek nagy része nem képes önerőből talpra állni;

<p>A stratégia főbb elemei és a ható tényezők</p>	<ul style="list-style-type: none"> – a vidékfejlesztési stratégia az életminőség javítására, a helyi lakosok képzésére és ezek aktivizálására, valamint új munkahelyek teremtésére irányul; – a modernitás importjára koncentrálnak (szolgáltatási tevékenységekre); – helyi közösségek fejlesztése; 	<ul style="list-style-type: none"> - a stratégia hosszútávon az önálló gazdaságok arányának csökkentésére, a képzettségi szint emelésére, a helyi lakosok közügyek iránti érdeklődésének fokozására, a munkahelyek teremtésére irányul; – a turizmus fejlesztésére, a kulturális hagyományok ápolására koncentrálnak, de a helyzetet nehezíti a fejletlen infrastruktúra;
<p>A vidékfejlesztés fontosabb jellemzői</p>	<ul style="list-style-type: none"> – kiemelten a helyi potenciálra alapoz; – Szem előtt tartja a kidolgozott területfejlesztési stratégiát – az „alulról felfele” megközelítés érvényesül; – a pénzügyi támogatások kezelése teljes mértékben decentralizált; – integrált, többszektörű megközelítés; – horizontális partnerkapcsolatok és hálózatok a magán és az állami intézmények között; 	<ul style="list-style-type: none"> – alacsony fokú közösségi részvétel; – nehézkes a partnerkapcsolatok kiépítése és működtetése; – a központi szervektől várják a döntéshozást; – a pénzügyi támogatások kezelése nagyrészt központosított; – a belső intézményi struktúra még nem alkalmas a pénzügyi támogatások decentralizált kezelésére;

A vidékfejlesztés irányai	<ul style="list-style-type: none"> – a helyi szolgáltatások fejlesztése; – a bio-növénytermesztés kiterjesztése; – az innováció ösztönzése minden tevékenységi területen; 	<ul style="list-style-type: none"> – az alacsony jövedelmek gyenge keresletet teremtenek a helyi szolgáltatásokra; – az organikus termékek iránti belső kereslet alacsony, az exportot pedig a megbízható minőségellenőrzési hálózat hiánya gátolja; – a hagyományos tevékenységek ösztönzése;
A diverzifikáció főbb útjai	<ul style="list-style-type: none"> – faluturizmus; – új ipari és szolgáltatási tevékenységek fejlesztése; – a foglalkoztatás szempontjából stratégiaileg fontos beruházások támogatása; – a környezetbarát technológiák elterjesztése és az állatjóléti szabályok érvényesítése kiegészítő cél minden beruházás esetén; 	<ul style="list-style-type: none"> – a faluturizmus fejlesztését nehezíti, hogy a helyi városi lakosság fizetőképessége alacsony, a külföldiek számára pedig az infrastruktúra nem megfelelő állapota jelenti a fő akadályt; – a modern ipari beruházásokhoz hiányoznak a helyi fizikai és a humán erőforrások; – a városi munkanélküliség egy jelentős hányadát a vidéki területekre terheltek rá.

Lehet-e mentőöv a SAPARD?

Az Európai Unió előcsatlakozási alapot hozott létre a tagjelölt kelet-közép-európai országok számára. A SAPARD a mezőgazdaság- és vidékfejlesztést, illetve az EU agrár-és vidékfejlesztési politikájának fogadására, adminisztrációjára való felkészítést támogatja, Románia esetében évi 153 millió euróval.

A székelyföldi vidékfejlesztéssel kapcsolatosan néhány alapvető kérdés merül fel:

1. Adottak azok a tényezők, amelyekről döntően függ a SAPARD-program sikere a térségben?

– Lesznek-e kezdeményezések a helyi fejlesztésre?

– Mennyire megbízható a helyi elit?

– A lakosság részéről történik-e erőfeszítés a kezdeményezések megvalósítására?

2. Biztosítható-e közpénzekből olyan szintű támogatás, hogy a helyi erőforrásokat a kritikus mennyiségig kiegészítsék, ami által a fejlődés fenntarthatóvá, illetve önfenntartóvá tehető?

3. Megvalósítható-e a programok helyes értékelése, hogy azok megfeleljenek a reális megvalósíthatóság, a szükségesség, a helyi együttműködés, az alapok regionális szétosztási mérlege szempontjainak.

Vizsgáljuk meg részletesebben milyen problémák merülhetnek fel, amelyek a stratégia kidolgozásában és főleg a megvalósításában befolyással lehetnek.

A felsorolásban vázlatosan említünk néhányat:

– A helyi közigazgatások és civil szervezetek valóban egy fejlesztési stratégia megvalósításának a céljából szerveződnek, vagy csak újabb alapokhoz akarnak jutni, amelyeket nem feltétlenül a stratégiai célok elérésére használnának fel?

– Akar-e újítani a gazdasági, társadalmi, kulturális kulcspozíciókat betöltő helyi elit, mikor az érdekei a fennálló domináns pozíciók megtartásához fűződnek?

– Lehet-e alapozni a helyi összefogásra és támogatásra?

– Hogyan kell körülhatárolni a mikrorégiókat, amelyek számára közös fejlesztési tervet dolgozunk ki ahhoz, hogy ezeken belül működjenek a munkaerő-piac?

– Milyen érdekek támaszthatják alá egy közös fejlesztési stratégia kidolgozását olyan mikrozónákban, ahol a belső dinamizmus korlátozott, a gazdasági alap gyenge, a kereskedelmi forgalom kicsi?

–Elég rugalmas-e a kidolgozott országos, regionális és megyei terv, figyelembe veheti-e a gazdasági struktúrák, jövedelmi szintek, a fejlesztési potenciálok sokféleségét?

–Van-e hatékony ellenőrzési mechanizmusa a központi közigazgatásnak, vagyis a fokozott sokféleség körülményei között képes-e ellenőrizni az egyes projektek hatékonyságát?

Vidékfejlesztési mix kialakítása

Fontos eldönteni, hogy mire alapozzunk akkor, amikor a vidékfejlesztést tűzzük ki célul. Három fontosabb feltételt említünk:

1. Vidékfejlesztési politikát kidolgozni csak a vidéki gazdaság erősségeinek ismeretében lehet. Tisztázandó kérdések ilyen vonatkozásban az alábbiak:

– Milyen életminőségi többletet jelent a vidék?

– Milyen környezeti, társadalmi és kulturális források adottak vidéken?

– Milyen potenciális versenyelőnyt jelent a természeti erőforrásokhoz való hozzáférés?

2. Székelyföld vidéki térségeiben működnek-e olyan helyi civil szervezetek, amelyek képesek a vidékfejlesztési programok összeállítására és életbeültetésére?

3. A központi, a regionális, a megyei intézmények és a helyi önkormányzatok felkészültek-e a vidékfejlesztés ösztönzésére?

Ha ezek a feltételek adottak, akkor azt kell eldöntenünk, hogy milyen vidékfejlesztési stratégiákat alkalmazzunk?

Elvileg két tiszta típust ismerünk:

– A *program-központú megközelítés* esetén úgy tevődik fel a kérdés, hogy egy adott stratégiai program hol, melyik kistérségben lenne a legsikeresebb?

– A *kistérség-központú megközelítés* esetében egy kistérség van a figyelem központjában és keressük azt a stratégiát, amely a leghatékonyabb az adott kistérség számára.

A fejlett országok gyakorlatában eltolódás tapasztalható az első variánsról a másodikra, azaz egyre inkább az adott vidéki térség konkrét problémáihoz igazítják a fejlesztési stratégiát. Románia viszonylatában, így a Székelyföld esetében is a két típus keveréke látszik pillanatnyilag a legpragmatikusabb megközelítésnek. A vidéki településeknek, kistérségeknek ajánlatos a központilag meghirdetett pályázatokat is megcélozniuk de ugyanakkor a helyi erősségek és a lehetőségek alapján offenzív speciális stratégiát kell kidolgozniuk és lobbizni ezek támogatásáért.

Következtetés

A Székelyföldön végzett helyzetfeltáró munkám során egyre inkább megerősödött bennem az a meggyőződés, hogy az alábbi két idézet, amely amerikai szerzőktől származik, rendkívüli aktualitással bír a mai székely vidékeken is:

1.Valamely régió elszegényedésének magyarázata nem az erőforrások és a gazdasági lehetőségek hiányában keresendő elsősorban, hanem inkább abban, hogy az ott élők képtelenek az együttműködésre a közös cél elérésére, hiányzik a felelősségérzet és a kölcsönös bizalom. (*To be unable to act together for the common good because there is virtually no trust or sense of obligation to anyone is responsible for the impoverishment of a region, rather than the lack of resources or economic opportunity.* Banfield E. 1965).

2.Hosszú távon egy társadalom erőssége attól függ, hogy az egyszerű emberek mennyire képesek az önkéntes cselekedetekre (*In the long run, a society's strength depends on the way that ordinary people voluntarily behave.* Fallows J. M.1989).